

Лекція 1. Національні економіки в системі світового господарства. Моделі економічного розвитку

Зміст

1. Місце та роль національної економіки в системі світового господарства	1
2. Основні індикатори економічного потенціалу та рівня розвитку країн	3
3. Класифікація країн у світовій економіці	6
4. Основні моделі економічного розвитку країн світу	13

1. Місце та роль національної економіки в системі світового господарства

Світова економіка — це сукупність національних господарств, які пов'язані одне з одним системою міжнародного поділу праці, економічними, політичними та соціокультурними відносинами. Світову економіку можна розглядати як сукупність взаємопов'язаних міжнародним обміном національних господарств. Кожній країні притаманна своя національна економіка, або національне господарство.

Національна економіка — це сукупність сфер діяльності, кожна з яких має свою галузеву та територіальну структуру, систему управління та певні усталені соціально-економічні відносини.

Національна економіка має певний економічний потенціал, який означає сукупну спроможність галузей народного господарства виробляти продукцію та надавати послуги. Економічний потенціал залежить від кількості трудових ресурсів і рівня їхньої кваліфікації, наявності сприятливих природних ресурсів, обсягу виробничих потужностей, прогресивності технологій, рівня розвитку виробничої інфраструктури, ступеня розвитку науки й техніки та інших факторів.

Трудові ресурси, природні ресурси й засоби праці складають продуктивні сили країни.

Потужність економіки країни залежить від обсягу та якості факторів виробництва.

Виділять п'ять складових економічного потенціалу держави: праця, інформація, технологія, природні ресурси, капітал.

Країн, що у повній мірі забезпечені всіма факторами виробництва, небагато. Але виокремлюються країни, в яких один з факторів є провідним, і тоді їх економіка орієнтується на ефективне використання цього фактора.

Основними галузями народного господарства є:

- промисловість;
- сільське господарство;
- будівництво; транспорт і зв'язок;
- торгівля і громадське харчування;
- житлово-комунальне господарство;
- охорона здоров'я;
- освіта, наука, культура;
- фінансування, кредит, страхування;
- апарат управління.

Роль кожної галузі неоднакова з точки зору прогресивного розвитку економіки на певному етапі. Сьогодні основою економічної могутності країни є новітні галузі промисловості, такі як електроніка, авіакосмічна техніка, енергетика, нафтохімія. Останнім часом передові позиції завойовують біоінженерія, фармацевтика, лазерна техніка і особливо інформатика.

Галузеву структуру народного господарства, часто розподіляють її на три блоки: сільське, лісове господарство й рибальство; промисловість; послуги. До останньої групи належать, зокрема, кредит, інформатика, торгівля, туризм, освіта тощо.

Останнім часом поширюється така схема галузевої структури: первинні, вторинні й третинні сектори. До первинного сектору належить сільське й лісове господарство, рибальство, видобувна промисловість. До вторинного — обробна промисловість й будівництво. Третинний сектор охоплює сферу послуг. Іноді визначають ще й четвертинний — інформаційний — сектор, виокремлюючи інформаційні послуги з третього блоку.

Відповідно до переважання кожного з секторів виокремлюються такі стадії економічного розвитку країни (групи країн): аграрний, індустріальний і постіндустріальний.

В економічній науці виділяють три типи економічного розвитку, що послідовно змінюють один одного: доіндустріальний (аграрний), індустріальний і постіндустріальний (інформаційний).

Постіндустріальний тип економіки базується на економічному використанні ресурсів, на задоволенні нематеріальних потреб людей (сфера послуг). Отже, економічна потужність країни визначається не кількістю споживаної речовини й енергії для матеріального виробництва, а ступенем споживання інформатики.

2. Основні індикатори економічного потенціалу та рівня розвитку країн

У світовій практиці при проведенні міжкраїнових порівнянь використовують значну кількість індикаторів, серед яких можна виділити дві групи: показники системи національних рахунків та показник системи індикаторів та індексів.

Показники системи національних рахунків (СНР).

Найбільш важливими показниками є: валовий внутрішній продукт (ВВП), валовий національний продукт (ВНП), національний доход (НД), експорт, імпорт, товарообіг зовнішньої торгівлі, обсяги виробництва товарів та послуг.

Також використовують показник реального ВВП на душу населення, який є основним при проведенні міжнародних порівнянь та відповідної типології держав світу.

При визначенні ВВП нерідко використовують три системи розрахунків: за валютним курсом, за паритетом купівельної спроможності (PPS) та за атласною методикою Світового банку (World Bank Atlas method).

Найважливішим методом розрахунку ВВП у світі зараз є використання паритету купівельної спроможності (ПКС). В країнах Європейського Союзу використовується модифікований його аналог — паритет купівельного стандарту — (ПКС). Метод ПКС включає використання стандартизованої міжнародної ваги цін на товари та послуги в доларах США, що були вироблені економікою певної країни.

Атласний метод розрахунку ВВП заснований на використанні середнього рівня валютного курсу країни (альтернативного фактора конверсії) за певні роки з розрахунками рівня інфляції у п'яти найбільших постіндустріальних країнах світу (Великобританія, США, ФРН, Франція, Японія).

Важливе місце при характеристиці моделі розвитку тієї чи іншої країни мають такі відносні показники як і темпи інфляції та рівень безробіття, ставки процента, ставки податків, динаміка руху курсу національної валюти за відношенням до інших валют, рівень продуктивності праці тощо.

Показники системи індексів та рейтингів

З метою оцінювання відмінностей рівнів економічного розвитку країн світу використовують систему індексів та рейтингів.

1. Рейтинг глобальної конкурентоспроможності країн.

Рейтинг конкурентоспроможності країн складає підрозділ Міжнародного інституту розвитку управління щорічно, починаючи з 1989 року. У

2007 р. для складання цього рейтингу інститут використав інформацію більш як півсотні всесвітньо відомих дослідних інститутів і здійснив оцінювання на основі 323 критеріїв. Серед яких:

- 79 критеріїв, що характеризують рівень розвитку економіки;
- 72 критерії, що характеризують ефективність державної політики;
- 71 критерій, що характеризує ефективність бізнесу, ринку праці та менеджменту;
- 101 критерій, що характеризує рівень інфраструктури, технологічного розвитку, науки та освіти, охорони здоров'я й охорони довкілля.

2. Індекс економічної свободи.

Він демонструє наскільки економіка тієї чи іншої держави відповідає ліберальним принципам. Автори рейтингу стверджують: ступінь економічної свободи більш-менш збігається із рівнем добробуту нації.

За цим індексом порівнюють країни за 10 категоріями економічної свободи, в тому числі за такими:

- регуляторна політика (оцінюють ступінь свободи щодо процедур, пов'язаних із відкриттям, закриттям і функціонуванням підприємства згідно з національним законодавством);
- торгова політика (ступінь свободи, пов'язаний з отриманням ліцензій та дозволів на експортні й імпорتنі операції, тарифи та жорсткість регуляторних санітарних норм);
- фіскальна політика (ступінь податкового тягаря);
- втручання держави (ступінь навантаження на бюджет витрат уряду, частка державного сектору та втручання держави в політику приватних підприємств);
- монетарна політика (заходи, спрямовані на підтримку цінової стабільності);
- інвестиційна політика (ступінь свободи вкладання інвестицій у такі сектори, як засоби масової інформації, енергетика, військово-промисловий комплекс, виробництво спирту тощо);
- фінансова політика (ступінь розвитку фінансової системи й органів її регулювання);
- права власності (ступінь захищеності прав власності);
- поширення корупції (ступінь поширення корупції на основі даних доповіді Transparency International «Індекс сприйняття корупції»);

- політика в сфері праці (ступінь свободи наймання та звільнення співробітників компаній, а також взаємозв'язок продуктивності праці із заробітною платою).

Індекс економічної свободи вимірюють у відсотках у діапазоні від 0 до 100. Країни згруповано в п'ять категорій: «вільні» з індексом від 80 до 100; «в основному вільні» — від 70 до 79,9; «відносно вільні» — від 60 до 69,9; «в основному не вільні» — від 50 до 59,9; «депресивні» з індексом від 0 до 49,9.

3. Індекс сприйняття корупції, Transparency International.

Для оцінювання масштабів корупції в країнах світу громадська організація Transparency International (Берлін, Німеччина) складає індекс сприйняття корупції.

4. Індекс людського розвитку, ООН.

Індекс людського розвитку призначено для порівняльного оцінювання рівня добробуту, письменності та середньої тривалості життя в країні.

Для підрахунку індексу використовують три типи показників:

- середня тривалість життя;
- рівень письменності дорослого населення країни;
- рівень життя, оцінений через ВВП на душу населення (за ПКС) (дол. США).

5. Проект Ведення бізнесу (Doing Business), група Світового Банку.

Ведення бізнесу — річний звіт, який дає змогу об'єктивно оцінити законодавство, пов'язане з регулюванням підприємницької діяльності та його правозастосуванням.

6. Всесвітні індикатори державного управління, група Світового Банку.

Ефективне державне управління передбачає свободу вибору й підзвітність влади, політичну стабільність, ефективність уряду, ефективну регуляторну політику, верховенство закону та контроль над корупцією.

7. Індекс глобалізації.

Індекс глобалізації дає можливість оцінити процеси глобалізації в різних країнах світу. Він складається на основі 14 показників економічної, політичної, технологічної та соціальної інтеграції, згрупованих у чотири основні блоки:

- економічна інтеграція (обсяги міжнародної торгівлі, прямих іноземних інвестицій, портфельні інвестиції, дохід від інвестицій);

- персональні міжнародні контакти (дані про міжнародні поїздки та туризм, кількість міжнародних телефонних переговорів, поштових відправлень);
- розвиток глобальних технологій (кількість інтернет-провайдерів, користувачів Інтернет тощо);
- участь у глобальних політичних процесах (кількість міжнародних організацій та місій ООН, в яких країна бере участь, кількість іноземних дипломатичних представництв тощо).

8. Індекс глобалізації (КОФ), Швейцарський інститут дослідження бізнес-циклів.

За допомогою КОФ проводять комплексне оцінювання включення країни до процесу глобалізації.

Інтегральний показник глобалізації враховує три показники глобалізації — економічної, соціальної та політичної.

9. Індекс залучення прямих іноземних інвестицій та індекс потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій.

Конференція ООН з торгівлі та розвитку складає рейтинги країн за двома індексами:

- індексом залучення прямих іноземних інвестицій (Inward FDI Performance Index);
- індексом потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій (Inward FDI Potential Index).

3. Класифікація країн у світовій економіці

Існує два підходи до класифікації країн у світовій економіці. Перший — це регіональний підхід, тобто розподіл на історико-культурні регіони: Другий — типологічна диференціація, тобто виділення спеціальних типів країн.

Регіональна класифікація ділиться на дві групи: регіональна та регіонально-інтеграційна.

1. Регіональна класифікація країн світу

В основі регіональної класифікації полягає просторова компактність країн регіону, спільність історичного розвитку, етнокультурна схожість народів, зближення параметрів економічного розвитку. Виходячи з цих критеріїв виокремлюються такі регіони:

- Західна Європа, що включає економічно розвинуті країни - Німеччину, Францію, Велику Британію, Бельгію, Нідерланди, Люксембург, Ірландію, Ісландію, Норвегію, Швецію, Данію, Фінляндію, Австрію, Швейцарію, Італію, Іспанію, Грецію, Португалію, Мальту. Цей регіон при більш детальній класифікації поділяється на себто Західну, Північну й Південну Європу.
- Центральна Європа включає колишні європейські соціалістичні країни за межами колишнього СРСР: Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину, Румунію, Болгарію, Сербію, Чорногорію, Хорватію, Словенію, Боснію, Македонію, Албанію.
В детальній класифікації частина цього регіону виокремлюється як Південно-Східна Європа.
- Східна Європа складається з України, Росії, Білорусі, Молдови, Естонії, Латвії й Литви.
- Південно-західна Азія включає Туреччину, Кіпр, Іран, Ірак, Сирію, Ліван, Ізраїль, Саудівську Аравію, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати, Ємен, Катар, Оман, Бахрейн, Афганістан, Грузію, Вірменію, Азербайджан.
- Центральна Азія виокремилася на просторі колишніх азіатських республік СРСР: Казахстану, Узбекистану, Киргизстану, Туркменістану, Таджикистану.
- Південну Азію складають Індія, Пакистан, Непал, Бутан, Бангладеш, Шрі-Ланка, а також декілька дрібних острівних держав.
- Далекий Схід представляють Китай, Японія, КНДР, Республіка Корея, Монголія. До цього ж регіону належить Тайвань, який офіційно проголошено частиною КНР, але фактично є самостійною державою.
- Південно-Східна Азія складається з В'єтнаму, Лаосу, Камбоджі, Таїланду, М'янми, Малайзії, Сінгапуру, Індонезії, Філіппін, Брунею.
- Австралія і Океанія - це Австралія, Нова Зеландія, Папуа-Нова Гвінея й велика кількість дрібних острівних держав.
- Північна Африка об'єднує такі арабські держави: Єгипет, Судан, Лівію, Туніс, Алжир, Марокко, Західну Сахару, Мавританію. Зараз Судан територіально поділено на дві частини з виокремленням самостійного Південного Судану.
- Західна Африка має досить строкатий склад; найбільші країни цього регіону - Малі, Нігер, Чад, Центральноафриканська Республіка, Сенегал, Буркіна-Фасо, Гвінея, Гана, Кот-д'Івуар, Сьєрра-Леоне, Того, Нігерія, Камерун, Габон, Конго, Демократична Республіка

Конго (Заїр), Ангола.

- Східна Африка: Ефіопія, Джибуті, Еритрея, Сомалі, Кенія, Уганда, Танзанія, Руанда, Бурунді.
- Південна Африка: Замбія, Зімбабве, Мозамбік, Мадагаскар, Малаві, Південно-Африканська Республіка, Ботсвана, Намібія, Лесото.
- Північна Америка: США, Канада, Мексика. За іншою класифікацією Мексику відносять до регіону «Латинська Америка», з якою вона тісніше пов'язана за мовно-культурними й історичними ознаками.
- Латинська Америка поєднує країни, переважна більшість яких колись була в колоніальній залежності від Іспанії й Португалії. Склад регіону: Аргентина, Бразилія, Уругвай, Парагвай, Чилі, Перу, Болівія, Еквадор, Колумбія, Венесуела, Гайана, Суринам, Французька Гвіана. До цього регіону окремою підгрупою входить Карибський басейн і Центральна Америка, найбільші країни яких - Куба, Гаїті, Ямайка, Домініканська Республіка, Гватемала, Сальвадор, Нікарагуа, Гондурас, Панама.

Часто виокремлюють Азіатсько-Тихоокеанський регіон — величезний простір, що включає Східну й Південно-Східну Азію, Австралію й Океанію, східні регіони Росії й райони Північної й Південної Америки, що тяжіють до Тихого океану.

2. Регіонально-інтеграційна класифікація країн світу

На сьогодні існує п'ять рівнів або стадій регіональної інтеграції, які відрізняються глибиною і зрілістю регіональних інтеграційних процесів:

- зона преференційної торгівлі; на цьому рівні лібералізується торгівля деякими товарами та послугами між країнами-членами. Така форма інтеграції є найпоширенішою у світі, вона, зокрема, притаманна СНД;
- зона вільної торгівлі — знімаються тарифи в торгівлі між членами об'єднання на усі товари й послуги, а в торгівлі з третіми країнами кожен член об'єднання здійснює власну тарифну політику; прикладом може слугувати Північно-Американська асоціація вільної торгівлі (НАФТА);
- митний союз — члени об'єднання встановлюють єдиний тариф в торгівлі з третіми країнами. Приклад — Митний союз Росії, Білорусі й Казахстану;
- спільний ринок — лібералізується не тільки торгівля, але й рух факторів виробництва; приклад — МЕРКОСУР;

- економічний і валютний союз — здійснюється єдина політика у всіх сферах господарства й впроваджується спільна валюта; поки що єдиним прикладом є Європейський Союз.

Регіональні інтеграційні об'єднання різних рівнів. Найважливіші з них такі.

Європа

- Європейський Союз (ЄС): Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Італія, Іспанія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція - всього 27 держав.
- Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ): Ісландія, Норвегія, Швейцарія, Ліхтенштейн.
- Співдружність Незалежних Держав (СНД): Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Грузія вийшла з організації у 2008 році).
- Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС): Азербайджан, Албанія, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Туреччина, Україна, Сербія.
- Організація за демократію й економічний розвиток ГУАМ: Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова.

Азія та Азіатсько-Тихоокеанський регіон

- Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС): Австралія, Бруней, В'єтнам, Індонезія, Канада, Китай, Республіка Корея, Кірибаті, Малайзія, Мексика, Маршаллові Острови, Нова Зеландія, Папуа - Нова Гвінея, Перу, Росія, Сінгапур, США, Таїланд, Тайвань, Філіппіни, Чилі, Японія.
- Асоціація держав Південно - Східної Азії (АСЕАН): Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд.
- «План Коломбо» зі спільного економічного і соціального розвитку в Азії й Тихому океані: Велика Британія, США, Канада, Японія, Австралія, Нова Зеландія, Індія, Пакистан, Шрі-Ланка, Афганістан, Ірак, Непал,

М'янма, Мальдівська Республіка, Бутан, Бангладеш, Лаос, Камбоджа, Малайзія, Таїланд, Сінгапур, Папуа - Нова Гвінея, Індонезія, Філіппіни, Фіджі, Республіка Корея.

- Рада арабської економічної єдності (РАЕЄ): Єгипет, Ірак, Йорданія, Ємен, Кувейт, Лівія, Мавританія, Об'єднані Арабські Емірати, Палестина, Сирія, Сомалі, Судан.
- Шанхайська організація співробітництва (ШОС): Росія, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан, Китай.

Північна та Південна Америка

- Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА): США, Канада, Мексика.
- Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛААІ): Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Колумбія, Мексика, Парагвай, Перу, Уругвай, Чилі, Еквадор.
- Південний спільний ринок (МЕРКОСУР): Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай.

Африка

- Економічне співробітництво держав Західної Африки (ЕКОВАС): Бенін, Буркіна-Фасо, Кот-д'Івуар, Кабо-Верде, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея - Бісау, Ліберія, Малі, Мавританія, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра - Леоне, Того.
- Митний і економічний союз Центральної Африки (ЮДЕАК): Габон, Камерун, Конго, Центральноафриканська Республіка, Чад, Екваторіальна Гвінея.

Поділ країн світу за Класифікацією ООН

У структурних органах ООН за основу класифікації взято критері соціально-економічних відносин; крім того, допоміжним показником є загальний рівень економічного розвитку. За цією схемою визначаються такі типи країн:

- економічно розвинуті країни (іноді - індустріально розвинуті);
- країни, що розвиваються (з виокремленням нових індустріальних і найменш розвинутих країн);

- країни з транзитивною економікою;
- соціалістичні країни (або країни з командно-адміністративною економікою).

Ця схема існує досить довго. В минулі роки, коли існувала система соціалістичних держав, популярною (переважно в журналістських колах) була спрощена триблокова система: капіталістичні країни, соціалістичні країни й «третій світ», тобто країни, що розвиваються. Проте з часом вже втрачаються деякі риси, що характеризували означені типи.

Традиційно до розвинутих країн відносять приблизно 25 держав (більшість західноєвропейських країн, США, Канаду, Японію, Австралію, Нову Зеландію, Ізраїль). Це так званий «золотий мільярд».

По-друге, поняття країн з транзитивною економікою стає вже анахронізмом. Таким чином, існування в науковій літературі та офіційних джерелах терміну «країни з перехідною економікою» є сьогодні вже необґрунтованим.

Поділ країн світу за Класифікацією Світового банку (кількісний критерій)

Світовий банк запропонував кількісний критерій, а саме, — душевий показник ВВП. За його схемою виокремлюються чотири типи країн:

- високорозвинуті країни (ВВП на душу населення понад 20 тис. дол.);
- країни вище середнього рівня розвитку (10-20 тис. дол.);
- країни нижче середнього рівня розвитку (5-10 тис. дол.);
- бідні країни (менше 5 тис. дол.).

Ця класифікація позитивно відрізняється від класифікації ООН тим, що вона встановлює чіткі межі, які можна вимірювати, визначати тип держави. Але й вона не позбавлена певних хиб. Справ в тому, що в одну групу часто попадають країни, які дуже відрізняються одна від одної за структурою економіки, продуктивністю праці та за іншими параметрами.

Класифікація країн за схемою «цивілізаційних стадій економічного розвитку»

Основний недолік схеми Світового банку полягає в тому, що тут не враховується галузева структура, а також немає оцінки економічного потенціалу в цілому. Якоюсь мірою цей недолік долається схемою «цивілізаційних стадій економічного розвитку», за якою й виокремлюють такі стадії: аграрна, індустріальна і постіндустріальна. Відповідно визначаються і типи країн. Тип країни залежить від того, який сектор в економіці є провідним — аграрний,

промисловий або сфера послуг. Виробництво в кожному секторі вираховується у відсотках до ВВП, а також береться до уваги зайнятість працездатного населення у відповідному секторі. За такою схемою класифікації найбільш розвинуті країни потрапляють до аграрного типу.

Індустріальна стадія (переважання продукції промисловості в структурі ВВП) була пануючою від кінця XIX століття до середини XX століття. Вона розглядається як більш високий ступінь у порівнянні з аграрною стадією.

Розвинуті країни належать до постіндустріального типу. В структурі їхніх ВВП переважає сфера послуг, причому іноді суттєво.

Таким чином, жодна з типологічних класифікацій країн світ не позбавлена суттєвих вад. Виявляється, що один критерій сам по собі не може сформувати цілісну систему типологічної класифікації. До того ж, оскільки світова економіка знаходиться у безперервній динаміці, співвідношення між економічними показниками країн постійно змінюється. Тому, наприклад, Світовий банк час від часу переглядає градацію, що визначає чотири типи країн за душевим показником ВВП. Світовий внутрішній продукт поступово зростає; хоч і повільно, зростає також ВВП найменш розвинутих країн, у тому числі й на душу населення.

Тенденцією останніх десятиліть є зближення країн світу за основними економічними параметрами, в першу чергу, за абсолютним показником ВВП. Причиною є більш динамічний розвиток групи країн, що розвиваються. Такий характер динаміки розвитку розмиває межі, що існували між країнами розвинутими й такими, що розвиваються.

Яким же в такому разі має бути підхід до типологічної класифікації країн світу? Очевидно, що єдиного критерію, який би узагальнив усі фактори економічного розвитку країни, не існує. Мова може йти або про еkleктичне поєднання традиційних схем, або про низку схем, які відповідають окремим цілям. Зарубіжні й вітчизняні фахівці, що осмислили проблему типологічної класифікації, точніше, «кризу» традиційних підходів до неї, пропонують свої схеми.

Класифікація країн світу згідно поєднанню параметрів

Аналізуючи й комбінуючи вищезгадані схеми типологічної класифікації, виділяють типологію на основі поєднання ключових параметрів економіки:

- показники ВВП (абсолютний і душевий);
- рівень розвитку технології; галузева структура господарства;
- динаміка економічного розвитку.

Виходячи з цього, виокремлюються такі групи й підгрупи країн:

1. Високотехнологічні країни з усталеною економікою. Ця група тотожна групі «розвинуті країни» в класичній схемі. До неї належать розвинуті країни Західної Європи, США, Канада, Японія, Австралія, Нова Зеландія, Ізраїль.
2. Країни з динамічним розвитком економіки.
 - Нові індустріальні країни: Республіка Корея, Сінгапур, Таїланд, Малайзія, Філіппіни, Індонезія, Бразилія, Аргентина, Чилі, Мексика, Індія.
 - Країни за завершального етапі технологічної перебудови економіки: країни Центральної Європи - Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія, Хорватія, Словенія; країни Східної Європи - Україна, Росія, Білорусь, Естонія, Латвія, Литва, Казахстан; Китай.
 - Нафтодобуваючі країни: Саудівська Аравія, Кувейт, ОАЕ, Катар, Іран, Ірак, Венесуела, Лівія, Азербайджан.
3. Середньотехнологічні країни з помірними темпами зростання економіки. Це більшість країн, що розвиваються, наприклад, Єгипет, Алжир, Туреччина, Пакистан, Перу, Уругвай, а також Сербія, Боснія, Македонія, Албанія, Грузія, Вірменія, Туркменістан, Молдова, Киргизстан.
4. Низькотехнологічні країни аграрної стадії розвитку. До цієї групи належать найбільш бідні країни світу, такі як Ефіопія, Сомалі, Уганда, КНДР та інші.

4. Основні моделі економічного розвитку країн світу

Моделі економічного розвитку країн світу. Модель економічного розвитку — це тенденції розвитку економічних об'єктів, що призводять до певного економічного результату. Особливості моделей економічного розвитку визначаються конкретними умовами співвідношення й взаємодії економічних факторів. Модель економічного розвитку складається на основі теоретичних закономірностей функціонування економічних об'єктів у ринковій системі.

Однією із найпоширеніших моделей економічного розвитку є модель "наздоганяючого розвитку" ("наздоганяючої модернізації"). Ця модель базується на меркантилістській теорії (одержання прибутку за рахунок розвитку торгівлі на основі імпортозаміщення). Ціль подолання відставання країни за економічним рівнем здійснюється за допомогою розвитку внутрішнього ринку. Суть цієї моделі полягає в протекціонізмі галузей національної економіки (сприяє розвитку імпортозаміщуючих галузей), часто підкріпленому державною

монополією зовнішньої торгівлі. Ця модель сприяє створенню багатогалузевої економіки, однак протекціонізм в остаточному підсумку знижує конкурентноздатність товарів на світовому ринку, що стає гальмом для подальшого розвитку й викликає необхідність застосування іншої моделі розвитку - експортоорієнтованої. Суть її в орієнтації створюваних галузей переважно на зовнішній ринок. Ця модель передбачає високу конкурентноздатність товарів. Вона може сполучатися з активним залученням до експортного виробництва іноземного капіталу за допомогою створення сприятливого інвестиційного клімату.

Залежно від конкретних умов різних країн ці моделі можуть застосовуватися як у чистому вигляді (Сінгапур, Гонконг), так і в модифікованому (Японія, Південна Корея). Конкретні умови (історичні, географічні, соціально-культурні) у різних країнах і регіонах обумовлюють особливі співвідношення і взаємодію економічних та інших факторів, також ступінь досягнення економічних цілей, а звідси й особливості розвитку національних і регіональних моделей.

Починаючи із 70-х рр. багато країн у своєму розвитку використовують інноваційну модель.

Інноваційна модель розвитку — економічна модель підйому продуктивних сил країни, яка базується на використанні високих технологій, що сприяють створенню конкурентноздатної продукції для зовнішнього ринку.

Відповідно до існуючих даних у структурі інновацій сучасних розвинутих країн світу майже 60% складають такі інновації, що мають проривне значення, або відносяться до великих технологічних досягнень. Частка інновацій, зв'язаних тільки з удосконаленням традиційних технологічних процесів, у таких країнах має тенденцію до зменшення й у найбільш розвинених країнах вона не перевищує 10–12%.

Іншою важливою рисою інноваційно-орієнтованої економіки є стабільні зростання частки наукомісткого сектора виробництва, зокрема в доданій вартості. В обробній промисловості розвинутих країн він складає в середньому 35–40% у доданій вартості й у зайнятості. Приблизно таке ж значення має показник частки високотехнологічної продукції в загальному випуску продукції.

Активне впровадження інновацій в економіці супроводжується зниженням матеріалоемності й енергоемності виробництва, зростанням продуктивності праці і відповідно підвищенням конкурентноздатності країни.

Результатом розширення кластерів високотехнологічних виробництв, що характерні для інноваційно активних країн, зробив значне структурне зрушення у світовому експорті на користь продукції високо- і середньотехнологічних галузей.

Інноваційна модель економіки має складний характер. Вона складається з багатьох елементів, що знаходяться в динамічному взаємозв'язку. Головними елементами інноваційної моделі є:

- система продукування наукових знань і інновацій;
- система утворення і підвищення кваліфікації;
- система комерціалізації наукових знань і інновацій;
- система використання інновацій;
- система керування і регулювання інноваційного розвитку економіки.

Кожна з наведених систем грає свою роль у функціонуванні інноваційної моделі і відсутність хоча б однієї з них, унеможлиблює досягнення позитивних результатів. Для інноваційної моделі характерна переорієнтація прямого державного втручання в економічні процеси на більш ефективні методи опосередкованого впливу:

- створення умов для зростання ринкового попиту на інновації;
- сприяння розвитку конкурентного середовища;
- надання пріоритетної підтримки розвитку науки й утворення;
- забезпечення захисту інтелектуальної власності;
- забезпечення підвищення якості робочої сили і випереджальної динаміки росту її вартості.

В цілому інноваційно-орієнтована економіка може бути визначена низкою специфічних особливостей, до найважливіших із яких відносяться:

- чітко визначену спрямованість відтворювального процесу на досягнення високої технологічної конкурентноздатності країни за рахунок наукових знань, технологій і інформації;
- наявність соціально-економічної інфраструктури, що відповідає задачам зростання технологічної конкурентноздатності до рівня найбільш розвинутих країн світу;
- наявність технологічного і виробничого потенціалу — матеріальних і людських ресурсів, здатних забезпечити випуск конкурентної високотехнологічної продукції.

Вибір моделей економічного розвитку визначають: рівень економічного розвитку країни, економічні ресурси, національні особливості, характер економіки, місце в регіоні й світі, організаційна й галузева структури господарства, роль економічних агентів, система державного регулювання економіки, відкритість економіки й ступінь залучення до світогосподарських зв'язків, використання іноземного капіталу.

Відповідно до часових етапів розвитку національних економік, країни можуть переходити від використання однієї моделі до іншої. Практично всі високо розвинені країни світу у наш час використовують модель інноваційно-орієнтованого розвитку своєї економіки

Також виділяють поняття країнової моделі. Країнова (регіональна, субрегіональна) модель економічного розвитку – це сукупність елементів, що формують цілісність національного господарства та механізм, який забезпечує тісний зв'язок та взаємодію цих елементів. За своїм характером вони є природними, технологічними, економічними, соціальними, соціокультурними, історичними.

Критерії, за якими оцінюють зміст моделі, є достатньо відомими:

- співвідношення форм влади;
- рівень розвитку суспільства та форми організації ринкового середовища у цілому та окремих його сфер;
- межі та методи державного впливу на економіку;
- мета та засоби економічної політики, що реалізується;
- джерела та масштаби фінансування економіки, рівень її інноваційності; ступінь відкритості економіки;
- динаміка, структура та управління зовнішньоекономічними зв'язками тощо.

До цього нерідко додаються ще й макроекономічні показники, про які вже йшла мова раніше.

У сучасному світі можна виділити декілька країнових моделей економік:

1. Ліберальна, неоліберальна чи приватно-корпоративна. Характерна для англосаксонських країн. Для неї притаманні: низька питома вага державної власності, законодавче забезпечення максимальної свободи суб'єктів ринку, низька питома вага державного бюджету в структурі ВВП.

Недоліки: неоднорідність суспільства, значна диференціація доходів громадян.

Переваги: висока динаміка розвитку, гнучкість господарства щодо пристосовування до нових економічних умов.

2. Соціальне ринкове господарство. Притаманна для країн-членів ЄС, Канади та Ізраїлю. Характерним для неї є перерозподіл доходів приватного сектору через податкову систему. Частка держбюджету в ВВП перевищує 50%, розвинута система соціальної підтримки, регулювання трудових відносин здійснюється не на рівні підприємств, а на національному

рівні. Нерідко соціальні складові переважають у функціонуванні господарського комплексу, що може у довготерміновій перспективі призвести до зниження ділової активності та відпливу інвестицій. До недоліків слід віднести також високий рівень безробіття, дефіцит державного бюджету, низьку ефективність державного підприємства.

3. “Азіатсько-Тихоокеанська модель” (Японія, Південна Корея, Тайвань, Сінгапур) полягає у рідкісній гармонізації інтересів підприємців та держави, експортній орієнтації економіки та орієнтацією фірм на довготермінову перспективу. Крім цього азіатсько-тихоокеанській моделі притаманні дух колективізму та патерналізму на виробництві, посилений вплив на суспільне відтворення людського фактору, наявність високоінтегрованих форм швидкого економічного зростання (кейрецу, чеболей), в яких держава намагається всіляко підтримати вітчизняні компанії.

До недоліків слід віднести прояви злиття інтересів держави та приватних корпорацій, що веде до виникнення природних монополій, закритість внутрішнього ринку, обмеженість соціальних гарантій, доволі велику тривалість робочого тижня.

4. Соціалістична модель представлена невеликою чисельністю країн, про які вже йшла мова (Куба, В’єтнам, Північна Корея). Планова економіка, що панувала в них, призвела до значних спотворень у виробництві та розподілі, вичерпала екстенсивний шлях розвитку господарства і сформувала низьку конкурентоспроможність національної економіки.